

Parakh

Research Journal Deptt. of Punjabi
Language & Literature
Lahore College for Women University Lahore
(Pakistan)
Vol: 4, July-Dec. 2019, PP 49-58

پارکھ

تحقیقی مجلہ شعبہ پنجابی زبان و ادب
لاہور کالج برائے خواتین یونیورسٹی لاہور (پاکستان)
جولائی - دسمبر 2019ء، مسلسل شمارہ 8

☆ ڈاکٹر محمد ریاض شاہد

رانا عبدالقادر خاں دی شاعری**Abstract**

In the poetic world, Milli (National) Version is one of the important aspect. In Punjabi poetry most of the poet addresses the soil of Punjabi rather than the Millat and Nation. Rana Abdul Qadir is an important name of twentieth century in Punjabi poets. He made a vital contribution in respect of subjective vastness. One of his important poetic subject is Millat and Nation. This article will through light on the Milli and National poetry and its importance in Punjabi poetry and history of Punjabi literature. This article is also important for the students of Punjabi literature, so that they can know the importance of Rana Abdul Qadir's personality and poetry.

پنجابی زبان دے بھنڈار وچ ون سونے موتی اپنیاں علمی تے ادبی فکر اں دی اُچیائی پاروں ڈلھکاں پے ماردے
نیں۔ شاعری دامیدان ہووے یا نثر دا، پنجابی پیاریاں ہر قدم تے ماں بولی دی سیوا دا حق ادا کرن وچ کتر نہیں چھڈی۔
بھاگاں والے لکھاری نہیں جیہناں قیام پاکستان توں فوری بعد مادری زبان وچ لکھن لکھان دا مڈھ نہیا۔ اوس دور وچ

☆ ایسوی ایٹ پروفیسر (ریٹائرڈ)، گورنمنٹ کالج یونیورسٹی، فیصل آباد

بھرویں مشاعرے ہوندے سن، ادبی محفلاں وی بھرویاں سن پرکلام نوں سانبھن تے چھاپن دا ایڈا رواج نہیں سی۔ ایس دا نقصان ایہہ ہویا جے کئیاں ای ادبی ہستیاں اکھوں اوہلے ہو گئیاں۔ اوہناں دے وصال مگروں کئیاں لکھاریاں دا کلام بے دھیانی پاروں ضائع ہو گیا۔ اجیہیاں ہستیاں وچوں اک شخصیت رانا عبدالقادر خاں نیں جہناں دا جنم ڈھوگری ضلع جالندھر مشرقی پنجاب وچ ہویا۔ ہن ایہہ پنڈت تحصیل آدم پور ضلع جالندھر وچ شامل اے۔ ڈھوگری دے آسے پاسے کجھ پنڈاں دے ناں ایہہ نیں: بلند پور، نور پور، راؤ والی، شنگوال، جھنڈ، سنگھرا، نشان گڑھ، سرمست پواہ تے نوگزہ وغیرہ۔ ڈھوگری جالندھر توں 10 کلومیٹر شمال ول تے آدم پور توں 8 کلومیٹر جنوب ول واقع اے۔ اتھتھے ریلوے سٹیشن وی موجود اے۔ اوہناں دے وڈے ہندو راجپوت سن۔ اوہناں دا شجرہ راجہ کلونت گوت منج نال جاملد اے۔

”راجہ کلونت دا پتر راؤ چاند خاں مسلمان ہویا۔ اگے اوس خاندان نے مذہبی تے

دینی حوالے نال ڈھیر کم کیتا۔ رانا عبدالقادر خاں ویہویں صدی دے پہلے

دھاکے وچ پیدا ہوئے۔“ (1)

راؤ عبدالقادر خاں دے پیو داناں راؤ عمر بخش، عمر بخش دے پیو داناں راؤ الہی بخش سی۔ الہی بخش دے راؤ سوار خاں دی اولاد سن۔ واہی بیٹی تے کار و بیہار نال جڑیا ایہہ خاندان 1947ء وچ ہجرت کر کے پاکستان دے مشہور شہر لائل پور وچ آن کے آباد ہویا۔ فیصل آباد توں جا کے اوہ کجھ عرصہ میر پور خاص صوبہ سندھ وچ وی رہے۔ راؤ عبدالقادر خاں دا ویاہ پاکستان بن توں پہلے ای ہو گیا سی۔ اوہناں دیاں پنج دھیاں تے پنج پترن۔ پتراں دے ناں رانا عبدالسلام، رانا محمد اکرام، رانا محمد اشرف، رانا محمد خاں تے رانا احمد خاں نیں۔ پنجابی دا بچیا کھچیا کلام اوہناں دے پتر احمد خاں ہوراں کولوں ملیا اے۔ رانا احمد خاں (پیدائش 46-4-28) اپنے والد صاحب دے سماجی کماں کاراں، مذہبی محفلاں تے اوہناں دی دین نال لگن دیاں گلاں باتاں سنانے نہیں تھکدے۔ فیصل آباد وچ رانا عبدالقادر خاں داسکن وصال تیک مکان نمبر 201 گلی نمبر 3 غوثیہ سٹریٹ محمد پورہ فیصل آباد وچ رہیا۔ رانا عبدالقادر چنگے اخلاق تے کردار دے مالک سن۔ مقامی مسجد وچ پنج وقت نماز ادا کردے۔ ایس توں وکھ جامع مسجد محمدی رضوی محلہ محمد پورہ وچ ہوون والیاں محفلاں وچ ودھ چڑھ کے حصہ لیندے۔ مسجد دی دل کھول کے سیوا کردے۔ جد کوئی وڈا جلسہ ہوندا تاں اشتہاراں اُتے رانا عبدالقادر خاں داناں بڑا اُچیچا کر کے چھاپیا جاندا۔ رانا

عبدالقادری خاں ہوراں بغداد، کربلا معلیٰ تے بیت المقدس دی زیارت وی کیتی۔ دوواری حج دی سعادت حاصل کیتی۔ مقدس مقاموں دیاں زیارتاں پاروں اوہناں دی لگن دینی تے سماجی کماں ول زیادہ ہو گئی۔ اوس دور وچ راشن ڈپو توں کنک تے باقی چیزاں ملدیاں سن۔

”آپ اپنے محلے تے آسے پاسے دے لوکاں دے راشن کارڈ بڑی دلچسپی نال بناندے رہے۔ لائل پور دی صفائی ستھرائی بارے وی آپ انتظامیہ نال میٹنگاں کردے جس دے بہتر نتیجے برآمد ہوندے رہے۔ رانا عبدالقادری خاں شروع وچ حقہ پین دے عادی سن پر انتقال توں بہت پہلے حقہ پینا چھڈ دتا۔ آپ دادھیان سماجی تے اصلاحی کماں ول زیادہ توں زیادہ رہیا۔“ (2)

رانا عبدالقادری خاں واری اپنے گھر وچ وی ادبی محفلاں داسر بندھ کر دے رہے۔ نال نال نعتیہ محفلاں دا وی کرواندے سن۔ سردار حسین سردار، اعظم چشتی، صائم چشتی، اکبر ساقی، اختر علی اختر تے عبدالغفور شاہین ورگے بزرگ شاعر ادیب رانا عبدالقادری خاں ملن واسطے گھر آندے۔ شاعراں دے آؤن نال گھر وچ چنگی رونق شوق لگ جاندی۔ رانا عبدالقادری خاں پاکستان آن کے کیمیکل ڈاکارو بار کیتا۔ فیرگارمنٹس ڈاکم شروع وی کیتا۔ ہن وی ایہناں دی اولاد دگارمنٹس دے کم نال جڑی ہوئی اے۔ رانا عبدالقادری خاں سلسلہ قادریہ وچ بیعت سن۔

”آپ پہلے مولانا فضل محمد پنڈ مہد پور جالندھر دے بیعت سن۔ پاکستان وچ آن کے آپ نے سید محمد طاہر علاؤ الدین قادری گیلانی (مزار گریں ٹاؤن لاہور) نال روحانی سلسلہ جوڑ لیا۔“ (3)

راناجی نوں پیراں فقیراں تے اللہ تعالیٰ دے ولایاں نال ڈھیر عقیدت سی۔ اوہ اپنی جیب وچوں درباراں دی تعمیر واسطے رقم خرچ کر دے رہے۔ لاہور وچ دربار ابوالمعالی دے باہر رانا عبدالقادری دے ناں دی تختی لگی ہوئی اے۔ رانا عبدالقادری خاں دا وصال یکم ستمبر 1999ء بروز بدھ محمد پورہ وچ امی ہو یا۔ مرن توں پہلے اوہناں وضو کیتا تے اپنی جان اللہ تعالیٰ دے سپرد کردتی۔ جسد خاں راناجی دی اپنی بنوائی مسیت جامعہ قادریہ غوثیہ واقع کوکیاں والا جمیل پارک دے احاطے وچ دفن کیتا گیا۔

(راقم نوں قبر دی زیارت دا موقع ملایا اے) اوہناں دی قبر تے رانا عبدالقادر قادری المعروف بابا رانا ولد عمر بخش لکھیا ہو یا اے۔ رانا عبدالقادر خاں دا پنجابی زبان وچ ڈھیر کلام سی۔ ویلا لنگھن دے نال نال گجھ کلام اگے چکھے ہو گیا۔ کجھ یاراں دوستاں دے ہتھے چڑھ گیا۔ اوہناں یاراں دوستاں وی کوئی سانجھ توں کم نہیں لیا۔ نتیجہ ایہہ ہو یا کہ بہت سارا کلام لکھت وچ آون دے باوجود سانجھا نہ گیا جیہڑا کلام پڑھیا جاسکدا اے اوہ حمد، نعت، منقبت، سلام، جنگی تے اصلاحی نظماں تے مشتمل اے۔ رانا عبدالقادر خاں ہوراں نعت نوں وکھ وکھ صفحاں وچ لکھیا اے۔ سچی سرکار دی صفت ثناء کردیاں کدے اوہناں نظم دا رنگ اختیار کیتا تے کدے چومصرعے دا۔ ساری گل محبت تے عقیدت دی اے۔ نبی پاکؐ دے ذکر نال عبدالقادر ہوراں دی لگن دا اک انداز ویکھو۔ حضور پاکؐ دی ولادت باسعادت دا تذکرہ کردیاں لکھدے نیں:

اکو ذات سی خفی خزانیاں وچ کسے شے دا نام نشان نہیں سی
 سورج چند تارے ہوا اک پانی شجر حجر تے زمیں آسمان نہیں سی
 نہ دانہ، چرند، پرند پسی حور و ملک اور جن و انسان نہیں سی
 کالے گورے اور موت حیات نہیں سی کتے دوزخ اور باغ جنان نہیں سی
 نہ طمع نہ لالچ نہ ہوس کوئی لین دین دا کوئی امکان نہیں سی
 اک اللہ اکلا سی ذات واحد کرنے والا کوئی حمد بیان نہیں سی
 آئی حُب تاں اپنے نور وچوں پیدا سوئے محمدؐ دا نور کیتا
 لے کے تحت الثرا انترا توں عرش تائیں کائنات دا کل ظہور کیتا
 چند ویکھ کے لوکان نے عید کیتی ملیں سوہنیا ساڈی وی عید ہووے
 جیہڑا حُب حبیب تھیں بغض رکھے اوہ مردود شریر پلید ہووے (4)

رانا عبدالقادر ہوراں صحابہ کرام دی مدح وچ پیش آون والے حالات و واقعات نوں وی بڑی شان و شوکت نال بیان کیتا اے۔ خاص طور تے اوہناں حضرت عمر فاروقؓ دے مزاج، اخلاقیات تے فتوحات دا ذکر بڑے پیار پریم نال کیتا اے:

نانِ جوئیں تے کرے گزرانِ دلبر بھکھے پیاسیاں دا غنوار ڈٹھا

سندیافتہ بردا سادات دا اے اہل بیت دا جاں نثار ڈٹھا

گج وچ کے کعبے وچ بانگِ دتی دین احمدی دا مسلمان ڈٹھا

عبدالقادر اوہناں تے جاں صدقے تے جہناں اکھیاں رب دایار ڈٹھا (5)

ظلم تے جبر دیاں طاقتاں اگے جے کسے قوم نے سینہ ڈاہ کے مقابلہ کیتا اے تاں ایہہ توفیق سچے سائیں نے
مسلماناں نوں ای بخشی اے۔ اسلامی سپہ سالاراں نہ دن ویکھیا، نہ رات، اٹھے پہراپنیاں جتاں دا سلسلہ برقرار رکھیا:

ہوواں صدقے محمد دے رب اُتوں بے حد احسان جتیا ای

اپنے نور دے وچوں تفریق کر کے خاص الخاص محبوب بنایا ای

پھیر زمیں آسمان اور کل عالم اوہدے واسطے جگت بنایا ای

ہوواں صدقے محمد دے رب اُتوں بے حد احسان جتیا ای (6)

عبدالقادر ہو راں اپنی حیاتی وچ دو وار حج وی کیتے پر پیارے آقا حضرت محمد مصطفیٰ ﷺ دے دربار حاضر ہوں

دی سک اوہناں دے من وچ مسلسل ہلارے لینی رہی۔ رحیم بخش ناں دا اک جانن والا حج واسطے جاون لگا تاں رانا

عبدالقادر ہو راں چٹھی دے انداز وچ نبی پاک ﷺ نال اپنی عقیدت تے جذبیاں دا حال انج بیان کیتا:

رحیم بخش مدینے نوں چلیا ایں درِ مصطفیٰ میرا سلام کہہ دئیں

عبدالقادر دے باطن نوں پاک کر کے آقا تیرا ہی ہووے قیام کہہ دئیں (7)

اسلامی تاریخ وچ کربلا دا خونِ معرکہ اپنی مثال آپ اے۔ حق تے باطل دی ٹکرازاں توں جاری اے۔ باطل

اقتدار واسطے ہتھ پیر ماردا اے۔ باطل قوتاں نوں وقتی طور تے کامیابی وی حاصل ہو جاندی اے پر سچ فیر سچ ہوندا اے۔ حق

تے سچ دا جھنڈا ہمیش اُچار ہندا اے تے انشاء اللہ اگے وی اُچار ہوے گا۔ حضرت امام حسین کربلا دے مقام تے اپنی تے

اپنے خاندان دی جیہڑی قربانی دتی تے حق سچ دا جھنڈا اُچار رکھیا، اوس جلیل القدر امام نوں خراج تحسین پیش کردیاں رانا

عبدالقادر لکھدے نیں:

اسمعیلؑ نے جیہدی بنیاد رکھی سیدؑ اوس تے محل اُسار دتا
 جد نبیاں دے خون حمیت دا رنگ ابن علی نے صاف نکھار دتا
 ہر اک سنگ بنیاد محمدؐ تھیں قلعہ محکم مضبوط حصار دتا
 کان احمدی دے سچے موتیاں تھیں سید پاک نے بنھ مینار دتا (8)

عبدالقادر ہوراں نے بہت ساریاں نظماں 1965ء دی جنگ دے پس منظر پیٹھ لکھیاں۔ ایہناں نظماں وچ
 عبدالقادر ہوراں پاکستانی فوج دی بہادری تے عظمت دے گن گائے نیں۔ اوہناں ہندوواں دیاں چالاں تے چالاکیاں
 نوں وی اُچھا کر کے پیش کیتا۔ 1965ء دی جنگ دے دوران پاکستانی قوم جاگ رہی سی۔ ہر فرد ملک دی محبت وچ سرشار
 دسداسی۔ قوم دے حوصلے بلند سن تے فوج دی بہادری تے دلیری مونہوں بولدی سی۔ ایس جنگ دے دوران ہر شہری اپنے
 طور تے اپنی تھانویں قوم دے جذبے نوں اُبھار رہی سی۔ عبدالقادر اک پختہ خیال تے فکر دے شاعر سن۔ اوہناں دے قلم
 وچوں پاک فوج دا حوصلہ و دھاوَن واسطے کجھ ایہیے اکھر نکلے:

مومن بمب بنھ کے پیندا کافراں تے نقشہ بدلدا عدم وجود دے وچ
 بحرِی بری فضائیہ دا شہنشاہ ہے پختہ صوم صلوٰۃ درود دے وچ
 ریزہ ریزہ پہاڑ ہو جاوَن ڈردے تاثیر ایہہ قرآن دی اے
 پی کے زہر ہلاہل نوں ہضم کردا مسلمان نوں طاقت ایمان دی اے (9)

اک مسلمان دی نظر وچ شہادت توں ودھ کے کوئی وڈی شے نہیں۔ ہر مسلمان سچے رب دے حکم تے اسلام دی
 سربلندی لئی اپنی جان وار دیون دی خواہش رکھدا اے۔ ایہو جذبہ عبدالقادر دی شاعری وچ دسد اے۔ لکھدے نیں:

اُٹھ جاگ شیرا پر بت چیر جا توں تیرا گھوڑا سمندروں پار ہووے
 ایسا کھٹ کر لے لوہے لٹھ بن جا تیری کفر تے چڑھی یلغار ہووے
 کردے کفر دا قافیہ تنگ اینا چوہاں پاسیاں توں مارو مارو ہووے
 عبدالقادر اسوار غلام ہووے پھڑی صدر دے ہتھ مہار ہووے (10)

حق باطل دا معرکہ ہووے تاں مسلمان حق دی خاطر اپنی جان قربان کرن توں گھٹ کوئی سودا نہیں کردا۔ عبدالقادر
خاں اچھے مسلمان سپاہیاں دی شان بیان کر دیاں لکھیا اے:

کیہڑی قوم نوں لالہ لاکار یا توں جیہنے دنیا دی طاقت ازما کی ہوئی اے
ایس قوم دی آن دا رب راکھا تیری عقل کتھے چکرائی ہوئی اے
مسلمان دا رب نال ہو یا سودا جیہدی رب نے سند بنائی ہوئی اے
ایہناں رب دے راہ تے جان دینی جنت رب توں بچ کرائی ہوئی اے (11)
اک نظم وچ ہندو فوج دی پست حالت تے اظہار خیال کر دیاں عبدالقادر ہوریں لکھدے نیں:
حال حال اوئے پھٹھڑا بوہڑ چھیتی ہندوستان والی بیڑی ہری جاندی
شیراں مرد مجاہداں غازیاں دی پاکستان ولوں فوج چڑھی جاندی
ہوندا مرد میدان وچ آپ آونداء لالہ یار کردا ساڈے میلیاں نوں
شیر گھرے دل سنڈھے کوئی چھیڑا نہیں بھج دتا توں بھیداں دے لیلیاں نوں
باز آ مہاشیا باز آ جا تیری جد جھورو ایہناں ویلیاں نوں
غازی سبق دینا چنگا جان دے نیں مار دینی مکار دے چیلیاں نوں (12)

ایہناں دیاں نظماں وچ ملی تے قومی رنگ دکھائی دیندا اے۔ ایہناں وچ پاک فوج نال انتاں دی محبت تے
وطن دی خاطر جان قربان کرن دا جذبہ پُر جوش اے۔ ملی ترانے دے ایہناں بولاں وچ اک فوجی دی جوان بیوی دا کردار
دکھاندیاں لکھدے نیں:

میرا کریں نہ فکر جند گالاں گی
تیرے سہریاں دی میں لچ پالاں گی (13)

رانا عبدالقادر خاں ہوراں کشمیر دی آزادی بارے وی اپنے شعراں وچ کھل ڈلھ کے اظہار کیتا۔ کشمیر ساڈی آن
تے شان دا استعارہ اے۔ کشمیر دے بغیر پاک وطن دا نقشہ ادھورا اے۔ ایسے جذبے نوں مکھ رکھ دیاں رانا عبدالقادر ہوراں

کشمیر دی آزادی واسطے گج وچ کے گل کیتی۔ لکھدے نیں:

ہر پاسے چمکاں پیندیاں نیں اج حیدر دی شمشیر دیاں
 اج لے آئیاں رنگ فریاداں مظلوماں کشمیر دیاں
 ہن غازیاں میریاں ظالم تے جابر توں بدلہ لینا ایں
 کشمیر اساڈا لالیاں نوں ہتھ جوڑ کے دینا پینا ایں
 حیدر دے شیراں اگے کد اڑ سکدی بھارتی سینا ایں
 دہلاندیاں ہیں پہاڑاں نوں گونجاں نعرہ تکبیر دیاں
 کشمیر ہے حق کشمیریاں دا ایہہ اوہناں نوں دلوانا ایں
 کشمیر تے ساڈی منزل نہیں اساں دلی دے وچ جانا ایں (14)

پاکستان دی آزادی دا سورج ایویں نہیں چڑھیا۔ لکھاں قربانیاں دے بعد مسلماناں واسطے نواں ملک وجود وچ
 آیا۔ رانا عبدالقادر خاں ہوراں اپنے قلم راہیں کجھ تواریخی شواہد ایس طرحاں بیان کیتے نیں۔

تاں سی چوداں اگست دی رات وچ دی لانبوبال دا آیا آزادی دادن
 عبدالقادر رکھ کے ہتھ دل تے اج میں وی منایا آزادی دا دن
 مگروں اے تائیں نہیں انگریز لہندا ایہنے نارنمرود دی بھکائی ہوئی اے
 گن گن دساں مضمون پھر طول پھر جاؤ تھیں تھیں دے آگ بھڑکائی ہوئی اے
 ہندوستان دی نبض تے ہتھ اُس دا کشمیر وچ لت اڑائی ہوئی اے

خبردار ہو جا شیرا دشمنان نوں تینوں یاد کرایا آزادی دا دن (15)

پاکستان آزاد تاں ہو گیا پر جیہڑے قومی درد رکھن والے راہبر تے لیڈر سن، اوہ اللہ نوں پیارے ہو گئے۔ اوہناں
 دے پچھوں کھوہ موہی دا دور ہو گیا۔ پیسے دھیلے والے ملک دی تقدیر دے آگوبن گئے۔ نچلا طبقہ محرومیاں دا شکار ہو کے اک
 پاسے پسں لگا۔ قومی درد تے ایکتا دے جذبے اک اک کر کے جواب دین لگے۔ ایجیہ حال وچ صرف شاعر دادل ای لوکائی
 دی آواز بن کے اوہناں دے زخماں لئی مرہم بنیا۔ رانا عبدالقادر ہوراں ایجیہ وکڑے حالات دی عکاسی ایہناں شعراں وچ

کردیاں لکھدے نیں:

کوئی بچھوا مَتر کوئی تنکا دھاری
وطن دے دکھاں دی میں کھولی پٹاری (16)

آزادی دے کچھ ورہیاں بعد ای معاشرتی بے چینی شروع ہو گئی۔ لوکاں پیسے دھیلے نوں اپنا دین ایمان سمجھ لیا۔
نکے وڈے دی عزت تے شفقت دے جذبے مکدے دسدے نیں۔ ملکی حالات نے معاشرے وچ اک ابتری تے بے چینی
دی کیفیت پیدا کر دتی جہدا احساس کردیاں عبدالقادر ایس ڈھنگ وچ لکھدے نیں:

پیا مکر فریب دا رفو چکر بُدھ وگڑ گئی سُنے فریاد ناہیں
چوراں جھوٹھیاں دا بن گیا حامی پھرے داراں دی کریں امداد ناہیں
ہیرا پھیری چترائی نے سُرَت ماری بھل گیا سچائی دی داد ناہیں
اونچ نچ حرام حلال بھلیا جان عبداللا نیک اولاد ناہیں (17)

جھٹھوں تیک اوہناں دے شعری رنگ ڈھنگ دا ذکر اے، اوہ پختہ خیال دے شاعر سن۔ کلام وچ روانی تے سادگی
سی۔ اپنی گل لوکاں تیک اپڑاون دافن اوہناں نوں چنگی طرحاں آونداسی۔ رانا عبدالقادر دی خواہش ہوندی کہ اوہ اپنیاں گلاں
تے شعر دو جیاں تیک اپڑاون۔ ایس سلسلے وچ اوہناں دا ایہہ شعر حوالہ جوگ اے:

پنجابی دے لفظ جوڑ کے سطران چند بنائیاں
دل وچ شوق سناواں جا کے پنجابی دیاں بھائیاں (18)

ایس اکو شعرتوں رانا عبدالقادر دے مزاج، حال احوال تے فکر دا علم ہو جاندا اے کہ اوہ لوکاں نال اپنے خیال
سماںجے کرن واسطے بے چین ہوندے سن۔ لوک وی رانا عبدالقادر خاں نوں مل کے خوشی تے راحت محسوس کردے سن۔ رانا
عبدالقادر خاں پرہیا وچ پٹھن والے تے اپنی گل تے پہرہ دین والے انمول فرد سن۔ اپنے وسیب وچ اوہ پیار پریت دے
پھل وٹدے رہے۔ ملی اسلامی تے رواداری دے جذبیاں نال رچیا اوہناں دا من دو جیاں واسطے خیر تے سماںجھ دیاں
ریتاں دا پالٹھار بن کے رہیا۔ اوہناں اپنی شاعری راہیں امن، صلح تے آپسی بھائی چارے دی فضا قائم کرن وچ ڈھیر محنت

کیٹی۔ ایہو وجہی جے رانا عبدالقادر خاں شہر وچ اک معتبر شخصیت دے مالک دے طور تے جانے پہچانے جاندے سن۔

حوالے

- 1- ملاقات، رانا احمد خاں بیٹا رانا عبدالقادر خاں، 3 مئی 2017ء
- 2- اوہی
- 3- اوہی
- 4- قلمی مخطوطہ، صفحہ 4، 5 تے 7
- 5- اوہی، ص: 25
- 6- اوہی، ص: 30
- 7- اوہی، ص: 60
- 8- اوہی، ص: 65
- 9- اوہی، ص: 70
- 10- اوہی، ص: 71
- 11- اوہی، ص: 75
- 12- اوہی، ص: 76
- 13- اوہی، ص: 78
- 14- صائم چشتی (مرتب)، ستارے عرف رزمیہ شہ پارے، لائل پور، پنجابی بزم ادب، نومبر 1965ء، ص: 47 تا 49
- 15- اوہی، ص: 90 تا 91
- 16- اوہی، ص: 95
- 17- اوہی، ص: 98
- 18- ملاقات، رانا احمد خاں بیٹا رانا عبدالقادر خاں، 3 مئی 2017ء